

keywords: Becker, Becker & Buddingh, De Koningh

Nederlandse instrumentmakers

Geschiedenis

Binnen de kring van Nederlandse verzamelaars van reken- en tekeninstrumenten mag men meer dan gewone belangstelling verwachten voor de instrumentmakers van eigen bodem. De indruk bestaat echter dat we overschaduwd worden door de producten van buiten onze landsgrenzen. Treft men dan toch een fraai kwaliteitsinstrument van Nederlandse makelij aan, dan blijkt het uiterst moeilijk om informatie met betrekking tot de geschiedenis te verkrijgen.

In mijn bezit is een passerdoos met de typische kenmerken van de 'Hollandse school'.

De binnenzijde vermeldt als fabrikant/leverancier: Koninkl. fabriek Becker & Buddingh, Arnhem.

Al veel langer bevindt zich in mijn map 'handleidingen rekenlinialen' een boekwerkje dat als uitgever vermeldt 'Instrumentenfabriek „Physica” G. de Koningh Arnhem'.

Bij een van mijn bezoeken aan een antiquariaat trof ik een boek aan dat belangrijke informatie verschaft over beide fabrikanten en – verrassend – de relatie tussen beide.

Becker

Instrumentenfabriek Becker & Buddingh (1855-1906) was gevestigd in Arnhem.

De grondlegger, Christopher Becker (1805-1890), de zoon van een instrumentmaker, werd op 28 september 1805 geboren in Filsum, Hannover. In 1828 of 1829 vestigde hij zich in Groningen als instrumentmaker en kwam daardoor in contact met de Groningse hoogleraar S. Stratingh. Hij kreeg grote bekendheid met het ontwerpen en vervaardigen van instrumenten voor de universiteit en andere opdrachtgevers.

In 1841 vestigde hij zich om onduidelijke redenen in Arnhem en richtte een fabriek van weegwerktuigen op. Het snel groeiende bedrijf verkreeg een goede reputatie. Het maakte

balansen, wis- en natuurkundige instrumenten, een zelf ontwikkelde chronometer en verbeterde brandspuiten.

Hij emigreerde met zijn zonen Ernst en Christiaan in 1854 naar Amerika, en stichtte in Brooklyn het bedrijf Becker & Sons waar hij onder meer balansen en gewichten maakte. Een jaar later liet hij zijn vrouw en twee andere zonen overkomen en verkocht hij zijn bedrijf en woning in Arnhem. In 1861, bij het uitbreken van de Amerikaanse Burgeroorlog, ging hij naar Antwerpen en begon daar een bedrijf. Na de oorlog ging de familie terug naar Amerika waar men verschillende balansfabrieken stichtte, onder meer ABC (American Balance Company), de Torsion Balance Company en de Christian Becker Inc. In 1890 overleed Christopher Becker.

Becker & Buddingh

Het bedrijf in Arnhem werd in 1855 verkocht aan de in Arnhem wonende instrumentmaker Jan Jurrien Buddingh jr. (1833-1905). Hij zette het bedrijf voort onder de naam 'Fabriek van Wis- en Natuurkundige Instrumenten van Becker & Buddingh'. Het bedrijf werd vermaard vanwege de nauwkeurige weeginstrumenten en natuur- en wiskundige instrumenten en verwerfde op nationale en internationale tentoonstellingen vele prijzen voor zijn producten.

Becker & Buddingh kreeg tot 1879 opdrachten van het Departement van Kolonien. Hoewel het in de jaren tachtig het predikaat 'koninklijk' verwerfde, liepen de activiteiten van Becker & Buddingh al tegen het einde van de jaren zeventig terug. In de negentiger jaren bleken er ernstige arbeidsconflicten binnen het bedrijf te bestaan.

J.J. Buddingh overleed in 1905 waarna het bedrijf werd gesloten. De productie van instrumenten en een deel van de machines werd overgenomen door W.C. Olland. Een deel van het personeel trad in dienst bij het in 1902 gestichte bedrijf „Physica” van G. de Koningh (1875-1947).

Passerdoos

Tegenwoordig brengt men gebruiksvoorwerpen, waaronder instrumenten, op de markt die voldoen aan bijna 'universele' eisen met betrekking tot ergonomie en esthetica waardoor het land van herkomst nauwelijks herkenbaar is. Zeker tot in de eerste helft van de 20^e eeuw was dat anders.

Zo is de uitvoering van de afgebeelde passerdoos met de naam 'Becker & Buddingh' dan ook typisch Nederlands te noemen (hoewel dat niet altijd wil zeggen dat een dergelijke instrument ook inderdaad in ons land is gemaakt!). Vooral het bolvormige hexagonale kopscharnier en de trekpenen met brede bekken en klapscharnier zijn karakteristiek. De passerdozen van de Van Pelt's en andere Nederlandse makers hebben eveneens deze kenmerken.

Aan de inhoud van de passerdoos is – helaas – wat aan te merken. Het kopschroeven sleuteltje ontbreekt (dat had rechts onder tussen trekpen en inzetpasser moeten zitten). Ernstiger is dat het oorspronkelijke potloodstift inzetstuk ontbreekt en is vervangen door een naald inzetstuk. [afb.2]

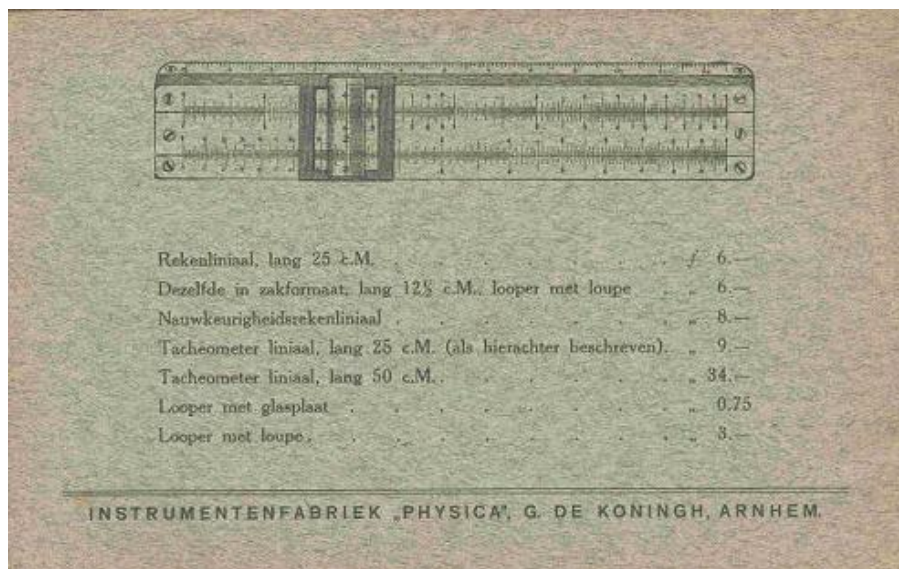
Bij de opdruk in de binnenzijde (afb.2) staat boven de firmanaam een kroontje en de vermelding 'Koninkl.'. Pas na ca. 1890 mocht deze aanduiding worden gebruikt. Het bedrijf is in 1905 beëindigd. Beide gegevens maken dat de datum van fabricage veilig gesteld kan worden op ca. 1900.

Gebruikershandleiding

Meestal vrij snel na aankoop van een instrument vindt er een deling plaats die elke latere verzamelaar bedroeft: het instrument gaat het gebruikerscircuit in en de gebruikershandleiding belandt in een la. Na een werkzaam leven van het instrument vindt zelden hereniging plaats met zijn handleiding. Zowel instrument als zijn (nooit geraadpleegde?) gebruikershandleiding belanden vroeg of laat separaat 'op straat'.

[afb. 3]

De 'Handleiding bij het gebruik der Rekenliniaal' van 'Instrumentenfabriek „Physica” G. de Koningh Arnhem' is niet gedateerd en de schrijver is evenmin vermeld. Het taalgebruik in het 38 pagina's tellende boekje, op ± A5-formaat, duidt op de eerste helft van de 20^e eeuw. De opzet van de handleiding is doordacht. In heldere taal wordt stap voor stap en toegelicht met voorbeelden en afbeeldingen toegewerkt naar het gebruik van tacheo-meter liniaal.

Een liniaal met de opdruk „Physica” G. de Koningh is mij niet bekend, maar dat is niet verwonderlijk. De instrumentenfabriek van De Koningh bracht theodolieten, tachometers, boussoles en andere landmeetkundige en geodetische instrumenten op de markt. In dit kader past met name een tacheo-meter rekenliniaal, waar de gebruikershandleiding uitgebreid aandacht aan schenkt. Het ligt voor de hand dat gekozen is voor een bestaande

liniaal van een andere fabrikant. De afbeeldingen van de van de rekenliniaal doen sterk denken aan de uit die tijd stammende Nestler linialen. De genoteerde prijs van f 34,-- voor een tacheo meterliniaal van 50 cm – een voor die tijd pittig bedrag – doet vermoeden dat er niet veel exemplaren in verzamelaars-land zijn terecht gekomen.

Harrie van Dooren

bronnen:

Instrumenten, Wetenschap en Samenleving “ Geschiedenis van de fabricage en handel van instrumenten in Nederland 1840-1940 ”, Dr.J. Mooij, 1988